

Seppo Niemelä
19.3.2009

Yleisradio ja sivistystyö

1.

Vahvin jälkivaikutelmani pitkästä työstä Yleisradion hallinnossa on tuntuma siihen, miten korvaamattoman arvokas suomalaisen sivistyksen voimavara Yleisradio on. Varmuuden vuoksi täsmennän, että sana suomalainen tarkoittaa minulle kaikkia niitä kieliä ja kulttuureja, jotka sama perustuslaki sitoo yhteen kansaksi ja kansakunnaksi Suomen rajojen sisällä. Se 400 miljoonaa euroa, joka poliittisin päätöksiin kootaan kotimaisen ohjelmatuotannon ja luovan kulttuurin tueksi on panostus, jota ei millään muulla voi korvata. Tällä en tarkoita yksin yhtiön omaa ohjelmatoimintaa, vaan sen ohella kaikkea sitä ohjelmistoa, missä Yleisradio on ostajana tai rahoittajana mukana. Yleisradio ei ole perimiltään tämä tai tuo kanava, vaan suomalaista talenttia energisoiva resurssi.

Voidaan kysyä, eikö yksityinen kustantaminen tekisi saman asian samalla tavoin kuin se tekee painoviestinnän aloilla? Ei voi, sillä audiovisuaalisessa maailmassa pätevät toiset lait. Kotimainen ohjelmatuotanto on sanokaamme 5 - 10 kertaa kalliimpaa, kun pienen maan pienelle yleisölle ostettu ulkomainen tuotanto, joka taas on tehty vähintään kymmenkertaisin panostuksin. Kaupallisen perusteiden toimiva ohjelmatoiminta joutuu miettimään, tehdäkö mainosten väliin tunnin kotimaista ohjelmaa vai ajaako samalla hinnalla ulkomaista kymmenen tuntia. Tässä paineessa kotimainen tuotanto ei kestäisi ja jäisimme pelkäksi tuontimarkkinaksi, henkiseksi alusmaaksi. Tarvitaan rahaa kustantamaan suomalaista talenttia. Tämä estä sitä, että ikkunat ovat auki maailmaan ja että kansojen vuorovaikutus on runsasta.

Siksi itsenäisessä Suomessa tarvitaan luja sivistystahto, jos aiomme pienenäkin kansana olla myös henkisesti itsenäinen maa, myös tämän päivän yhteiskunnassa niin keskeisten kuvaohjelmien maailmassa. Tässä katsannossa suomen-, ruotsin-, saamen-, romaani-, venäjän-, viittoma-, ja monet muut kielet ovat vähemmistöjä ja saman sivistyspoliittisen tahdon varassa. Yleisradion rahoituksen puolustaminen on sivistystehtävä, jossa sivistystyön ja -väen tulisi mielestäni olla puolustuksen eturintamassa.

2.

Sivistysajattelu on alusta asti tähdentänyt sitä, että on arvokasta kehittää ihmisessä olevia potentiaaleja kahdessa suunnassa, ihmisenä ja kansalaisena. Painopisteeni on tässä jälkimmäisessä. Aloitan kansalaisuuden pohdinnan kuvaamalla omakohtaista turhaumaa. Minulla oli tilaisuus olla sen työryhmän puheenjohtaja, joka teki ehdotuksen muun muassa yleisradiolain ja sen julkisen palvelun määritelmän uusimisesta jokin vuosi sitten. Ajattelimme, että aika oli sopiva tuoda Suomen laki muiden maiden tasolle ja korostaa tehtävässä sitä, että yleisradiolle sen kuulijat ja katsojat eivät ole mitä tahansa rahvasta, vielä vähemmän asiakkaita, vaan he ovat suvereenin maan itsenäisiä ja täysivaltaisia

kansalaisia. Yleisradio tekee ohjelmaa kaikille kansalaisille yhtäläisin ehdoin. Ehdotus etenikin hyvin.

Kun sitten sain prosessin jälkeen nähtäväkseni lain, sana *kansalainen* oli poistunut ja sen tilalla oli *jokainen*. Syy paikallistui oikeusministeriön lainvalmisteluun. Muodollinen syy oli se, että sana kansalainen diskriminoi niitä, jotka eivät ole Suomen kansalaisia. Sanon muodollinen siksi, että perustuslakimme antaa kaikille maassa laillisesti asuville Suomen kansalaisen oikeudet pienin poikkeuksin. Maassa asuvalla on siis kansalaisen rooli ennen kansalaisen virallista statusta. Tosiasiallisena syynä pidän sitä, ettei virkavaltamme mustassa ytimessä suomalainen ole 100 kansanvallan vuoden jälkeenkään täysivaltainen kansalainen, vaan edelleen jaska jokunen, alamainen, hallinnon kohde. Odotan vain, että presidentti uuden vuoden puheensa alkajaisiksi sanoo ”jokaiset, varje”.

Tämä on ehkä pieni mutta havainnollinen osoitus siitä, että Suomi on puolidemokratia, vaikka käytänkin sanaa vähän toisessa merkityksessä kuin äskeisen pamfletin tekijät. Asialla on historialliset taustansa. Autonomia lopussa olimme harvain- ja virkavaltainen maa. Suomalaisuusliikkeen suojissa kasvanut ajatus demokratiasta voitti kuningas- ja vallankumousseikkailujen jälkeen täpärästi ja meistä vähän yllättäen tuli muodollisesti maailman eturivin kansanvalta. Asenteellinen muutos ei käynyt yhtä nopeasti. Maassa on näihin päiviin elänyt rinnakkain kansanvaltainen, virkavaltainen ja harvainvaltainen, aika ajoin jopa yksipuoluejärjestelmään tähtäävä perinne.

Uskon, että tällä taustalla on merkitystä Yleisradion sivistystehtävän kannalta. Onko Yleisradio kansanvallan, harvainvallan vai virkavallan asialla?

Yleisradion pitää kertoa, mitä virkamiehemme ajattelevat, mutta se ei saa olla virkavallan tahdoton jatke. Kun ääri-ilmiöt usein paljastavat asioiden tilan, uskon, että suurlähettiläs Alpo Rusin käsittely yhtiössä kannattaisi tämän vuoksi analysoida huolellisesti. Minulle se kertoo, että jos yksilö ja virkakoneisto joutuvat Suomessa vastakkain, koneisto voittaa aina siitä riippumatta, onko se oikeassa vai väärässä. Yksilö voi join kuin vaivoin äärimmäisin ponnistuksin selviytyä vain, jos hän ystävineen kykenee kovaan ja taloudellisia uhrauksia vaativaan puolustustaisteluun. Tässä taistelussa keskeiset viestimet ovat virkavallan asiamiehiä, ei yksilön tukijoita. Tämä on eräänlainen itäinen piirre tai jäännös Suomessa. Sen kanssa on hyvä oppia olemaan tarkkana, jos aiomme olla länttä ja Eurooppaa.

Demokratiaan taas kuuluu oleellisena osana päätöksentekijöiden kovakin arvostelu, mutta ei tavalla, joka kaivaa maata itse kansanvallan alta jonkin harvainvallan hyväksi. Tässä suhteessa Yleisradio on valtavasti parantunut viime vuosikymmeninä. Kansalaisten keskustelu toreilla, turuilla ja julkisuudessa on kansanvallan ydintä. Yleisradion vastuulla on sen välittämisen ja tuottaman keskustelun reilut pelisäännöt, ja minusta näyttää, että yhtiön moraali ja ote tässä koko ajan paranee.

Kansanvalta on keskeinen elementti sekä julkisen palvelun määritelmässä että vapaan sivistystyön valtionavun tarkoituksykälässä. Molemmissa ytimenä on kansalaisten vapaa

keskustelu. Demokratia edellyttää ihmiskäsitystä, jonka mukaan – ja tässä lainaan hienoa ruotsalaista sivistysajattelijaa Bengt Gustavssonia – medborgarna erkänns som självständiga och rationella varelser, fullt kapabla att kommunicera, ta ställning, fatta beslut och handla. Proceduren i vilken de godtagna normerna fastställs känneteknas av ömsesidighet. Det är de rationella argumenten som gäller. De har sin plats i frirummet utanför de administrativa och ekonomista kragffälten. ... Legitimiteten för samhällets normer och beslut växer fram i en fri, offentlig, kommunikativ process. Demokrati blir i det perspektivet *en självkontrollerad läroprocess*.

Gustavsson sanoo, että näin kansalaisten demokraattinen kontrolli oman elämänsä ehtoihin kytkeytyy ajatukseen sivistyksestä. Omilla tavoillaan sekä Yleisradio että sivistystyö ovat saman "itseään kontrolloivan oppimisprosessin" mahdollistajia ja tukirakenteita. Molemmat tarjoavat kansalaisille uutta tietoa ja uusia ajatuksia, mahdollisuuden keskustella niistä ja kehitellä ongelmiin ratkaisuja. Haasteemme on kansanvalan projektin loppuunsaattaminen tavalla, jossa kaikki kansalaiset kokevat olevansa oman demokratiansa täysivaltaisia jäseniä.

3.

Harvoin olen suosittamassa kansalaistottelemattomuutta, mutta tässä sen teen. Toivon, että Yleisradio lukee julkisen palvelun määritelmää niin, että se mielessään itsepintaisesti muuttaa "jokaisen" sanaksi "kansalainen". Toivon, että se ei tee ohjelmia joillekin jokusille, ei alamaisille tai asiakkaille, vaan täysivaltaisille kansalaisille itsenäisessä kansanvallassa. Näille Yleisradio on tarkoitettu ja vuorovaikutus kansalaisten kanssa on sen kansanvaltaa tukevan tehtävän ydin.

Kuulun koulukuntaan, joka on pitänyt jokaisen perheen maksamaa TV-maksua tärkeänä ei vaan rahan keräämisen kannalta, vaan yleisradion identiteetille ja tehtävälle. On ollut Yleisradion etu, että se ei ole riippuvainen vain maksun perusteet ja sen suuruuden määräävistä poliitikoista, vaan myös siitä, että kansalaiset maksavat lupamaksunsa vuosittain. Jos tästä periaatteesta luovutaan, on äärimmäisen tärkeää vahvistaa yhtiön ja kansalaisten suhdetta tavalla, joka estää yhtiön tulon pelkäksi valtion äänitorveksi.

4.

Yksi tapa ymmärtää yhteiskuntaa on sen jako valtioon, talouteen ja kansaan tai – kuten nykyään sanotaan – kansalaisyhteiskuntaan. Gustavsson sanoi äskeisessä lainauksessa viimeksi mainittua hallinnon ja talouden voimakenttien välissä olevaksi vapaaksi tilaksi. Me odotamme saavamme Yleisradiosta tietoa ja ajattelun aihetta kaikista näistä kolmesta kentästä. Sivistysväkeä kiinnostaa erityisesti kansalaisyhteiskunta, siksikin, että sivistystyö on kansalaisyhteiskunnan koulu. Kansalaisyhteiskunta tuhansine järjestöineen ja yhteisöineen on kansalaisten kohtaamisen ja vapaan keskustelun alue ja samalla – kuten Ralf Dahrendorf sanoo - demokratian sosiaalinen pohja. Toinen tulee järjestön kokoukseen Mersulla ja toinen Ladalla, mutta keskustelussa he ovat tasavertaisia kansalaisia ja päätöksenteossa heillä on yksi ääni.

Suuri kysymys on, onko kansalaisyhteiskunta riittävällä painolla esillä Yleisradiossa ja sen ohjelmistossa? Ehkä voimme keskustelussa arvioida tätä. Tiedän, että asiaan on kiinnitetty huomiota. Annamme urheilutoimituksille erityisen kiitoksen siitä, että ne upealla tavalla valaisevat myös liikunnan järjestöelämää. Itse haluaisin, että toimitukset eläisivät paljon nykyistä enemmän vuorovaikutuksessa monipuolisen ja upeisiin saavutuksiin yltävän järjestöelämämme kanssa. Näin ne voisivat samalla tukea järjestöjen ponnistuksia saada nuorista uusia vastuunkantajia. Tehtävä on tärkeä, koska nyt käynnissä oleva kansalaisyhteiskunnan heikkeneminen on suuri menetys koko maalle. Ilman järjestöjään Suomi olisi paljon nykyistäkin kylmempi, yksinäisempi, yksitotisempi ja piittaamattomampi maa.

Sama toivomus paremmasta vuorovaikutuksesta koskee kansalaisyhteiskunnan koulua, sivistystyötä. Meillä on upea maan joka paikkaan ulottuva ja syvälle järjestöelämään vaikuttava sivistystyön järjestelmä kansanopistoineen, opintokeskuksineen, kansalais- ja työväenopistoineen, liikunnan koulutuskeskuksineen ja kesäyliopistoineen. Sen taloudellinen kokonaisvolyyymi on Yleisradion luokkaa. Sivistyksen tukipylväitä ovat niin ikään kirjastot ja monet taidelaitokset.

En muista, koska olisin kuulut tai nähnyt vapaasta sivistystyöstä mitään Yleisradion ohjelmissa. Onko syy sivistystyössä itsessään vai Yleisradiossa, en lähde tässä pohtimaan. Mutta korjaamisen paikka tässä on etenkin, kun maahan on kasaantunut sellainen suuri sivistystarve, jota pitäisi päästä paljon nykyistä tehokkaammin purkamaan. Tarkoitan tällä esimerkiksi niitä tuhansia nuoria, joille yksilöllisesti työskentelevä nykykoulu ei sovi ja jotka jäävät tyhjän päälle ilman jatkokoulutusta tai työelämää. Heille kansanopiston internaattipedagogiikan satavuotiseen perintöön nojaava yhteisöllinen oppiminen olisi täsmälleen oikea lääke. Ilman julkisuutta kansansivistyksen tarkoitus, uudistettavan sivistyslain mukaan sanottuna ”yhteiskunnan eheyden, tasa-arvon ja aktiivisen kansalaisuuden” edistäminen jää piiloon.

5.

Toivon voineeni osoittaa, että sivistystyö ja julkinen palvelu tarvitsevat toisiaan ja voivat tehdä paljon toinen toisensa ja mikä tärkeintä, suomalaisen sivistyksen hyväksi.